

Wondfotografie: wat betekent het portretrecht en de AVG voor jou?

F. Muller*

De invoering van de AVG-wetgeving in mei 2018 heeft terecht veel onrust veroorzaakt. We zijn inmiddels anderhalf jaar verder en ik wil graag uitleggen wat deze regelgeving voor jou voor consequenties kan hebben bij de fotografie en de opslag van wondfoto's.

AVG staat voor Algemene Verordening Gegevensbescherming. De verordening is de opvolger van de Wet Bescherming Persoonsgegevens. In relatie tot fotografie worden deze twee wetten nogal eens verward met portretrecht, dat de privacy van afgebeelde personen beschermt. Als je beide wetten naast elkaar zet, dan blijken er grote verschillen te zijn.

Portretrecht

Van een "portret" is sprake als iemand herkenbaar is afgebeeld. Voor de vraag of een foto een portret genoemd kan worden, zijn niet alleen de gelaatstreken van de geportretteerde van belang. Ook een typerende lichaamshouding, bepaalde attributen of de omgeving kunnen een rol spelen. Als het gezicht van de geportretteerde onherkenbaar is gemaakt, maar de identiteit van die persoon kan uit andere aspecten van de afbeelding blijken, kan wel degelijk sprake zijn van een portret. Een foto anonimiseren met een zwarte balk over de ogen is dan ook niet meer van deze tijd (foto 1,2).

In beide gevallen is hier sprake van een portret, omdat de foto (in ieder geval door bekenden van de geportretteerde



Foto 1. Een patiënt met een grote complexe openbuikwond. Foto ZorginBeeld Frank Muller.



of zijn/haar familie) herleidbaar is naar de gefotografeerde persoon.

Iedereen gaat er bij wondfotografie van uit dat de foto bedoeld is als ondersteuning van de medische zorg. Men gaat er ook als vanzelfsprekend vanuit, dat opslag alleen in het eigen patiëntendossier zal plaatsvinden en dat alleen de juiste personen toegang hebben tot het medische beeld. Toch mag ook een dergelijk portret voor de wet in beginsel vrij in allerlei bladen worden gepubliceerd.

De mogelijkheid om te publiceren ligt wel anders als de afgebeelde persoon een "redelijk belang" heeft om zich tegen publicatie van zijn portret te verzetten. Er zal waarschijnlijk van een redelijk belang sprake zijn als de patiënt met een wond aan het gelaat herkenbaar is afgebeeld.

Uit de omschrijving van wat onder een portret wordt verstaan blijkt dat een patiënt veel eerder bezwaar kan maken tegen publicatie van zijn wondfoto. Je dient dus altijd heel terughoudend te zijn met publicatie van foto's



Foto 2. Een patiënt met een necrotiserende fasciitis.
Foto ZorginBeeld Frank Muller.

waar iemand ook maar enigszins herkenbaar op staat. Als stelregel kun je aanhouden, dat als je vooraf had kunnen bedenken dat de geportretteerde persoon publicatie van de foto niet op prijs zal stellen, je de foto beter niet kunt publiceren.

Als je een of meerdere wondfoto's van je patiënt wil gebruiken in een publicatie (bijvoorbeeld bij een artikel in een vakblad of bij een wetenschappelijke studie), dan zul je daar vooraf toestemming voor moeten vragen. Na duidelijke uitleg over de wijze van gebruik, kan de patiënt een schriftelijke akkoordverklaring ondertekenen waarin hij aangeeft geen bezwaar te hebben tegen publicatie van de foto('s). Het zal vaak zo zijn dat patiënten zonder probleem bereid zijn om mee te werken aan het verspreiden van kennis. Meestal vinden ze het geen probleem om in een vakblad te staan dat buiten enkele wondspecialisten waarschijnlijk toch door niemand anders wordt gelezen. Voorkom wel dat de patiënt eigenlijk tegen zijn zin toestemming geeft omdat hij bijvoorbeeld afhankelijk is van jouw zorg. Bij het vragen om toestemming moet je dus varen op je eigen moreel kompas.

Binnen zorginstellingen is vaak een duidelijk beleid over het gebruik van patiëntenfoto's. Het is praktisch altijd verboden, tenzij... Zorg dat je als team duidelijkheid hebt over de richtlijnen en ga na in hoeverre je vrijheid krijgt om zelf met je patiënten te overleggen.

Patiënten die "compos mentis" zijn, hebben zelfbeschikingsrecht. Iedere patiënt die in staat is zelf te beslissen (dus geen minderjarigen of bijvoorbeeld dementerenden) mag voor zichzelf beslissen of hij toestemming verleent voor publicatie van de foto. Die toestemming moet na verloop van tijd eventueel door de patiënt weer teruggedraaid kunnen worden. Dat teruggedraaien geldt dan voor volgende publicaties in de toekomst en niet voor een reeds gepubliceerd beeld.

Het is dus belangrijk dat je bij gebruik van foto's waarop een herkenbare patiënt staat, een ondertekende akkoordverklaring hebt. Het is daarnaast veilig om ook bij foto's waarbij de patiënt niet herkenbaar is afgebeeld toch een akkoordverklaring van de patiënt te hebben waarin hij toestemming geeft voor publicatie. Je moet te allen tijde de schijn vermijden dat je iets stiekem hebt gedaan (foto 3).

Foto 3: voor je eigen veiligheid is het verstandig om ook bij een dergelijke foto een ondertekende akkoordverklaring van de patiënt te hebben.

Algemene Verordening Gegevensbescherming

Het doel van de Verordening is om twee belangen te waarborgen: de bescherming van personen in verband met de opslag en de verwerking van hun gegevens en het vrije verkeer van persoonsgegevens binnen de Europese Unie.

De afgelopen jaren is het, mede door de digitalisering van data, steeds gemakkelijker geworden om grote hoeveelheden informatie te bewaren. Dat leidde tot de mentaliteit "laten we maar zoveel mogelijk opslaan, wie weet kunnen we het ooit nog eens gebruiken".

Met de AVG wil de wetgever bereiken dat organisaties beter nadenken over het verwerken van persoonsgegevens. Het uitgangspunt moet zijn dat je alleen de strikt noodzakelijke persoonsgegevens verzamelt en deze niet langer opslaat dan nodig.

De inspectie voor de gezondheidszorg bepaalt binnen de Wet Bescherming Persoonsgegevens hoelang medische gegevens bewaard mogen worden. Voor wondfotografie geldt kort samengevat:

- Als wondgenezing zonder complicaties is verlopen, dan mogen wondfoto's direct na genezing (sluiten van de wond) uit het dossier worden verwijderd. Als bewaren van het beeld toch nog gewenst is, dan



Foto 3. Een hak met decubitus.
Foto ZorginBeeld Frank Muller.

mogen de foto's nog gedurende maximaal twee jaar worden opgeslagen.

- Als tijdens de wondgenezing complicaties zijn opgetreden of er zijn fouten gemaakt, dan bepaalt de Wet Geneeskundige Behandelingsovereenkomst dat de foto's gedurende vijftien jaar opgeslagen moeten worden. Na die periode ben je verplicht ze te vernietigen.

Persoonsgegevens mogen alleen verzameld worden met een gerechtvaardigd doel. Het doel waarvoor een organisatie de persoonsgegevens gaat verwerken moet verenigbaar zijn met het doel waarmee de persoonsgegevens zijn verzameld. Verder moet er worden zorggedragen voor een veilige opslag, zodat de gegevens niet in verkeerde handen vallen.

De Autoriteit Persoonsgegevens (AP) controleert of instellingen zich voldoende inspannen om een dergelijk "datalek" te voorkomen.

In de praktijk ziet de AP dat een groot deel van datalekken ontstaat door menselijke fouten op de werkvloer. Denk aan het verzenden van een e-mail met een gevoelig dossier aan de verkeerde persoon, het versturen van een wondfoto inclusief patiëntengegevens via WhatsApp, of het anderszins verzenden van medische gegevens via een onbeveiligde internetverbinding. Deze incidenten gebeuren vaak onbewust en zonder opzet. Het lekken van gevoelige data kan echter resulteren in emotionele schade voor de betrokken personen, grote imago-schade voor de zorginstelling en een hoge boete als er sprake is van een verwijtbare schending van de AVG.

Grotere zorginstellingen hebben een functionaris gegevensbescherming. Als je bij een kleine instelling werkt zul je die back-up (wellicht nog) niet hebben. Toch is je werkgever verplicht om alles te doen wat in zijn vermogen ligt om de persoonsgegevens van de cliënten en patiënten goed te beschermen.

Als de verzending van je wondfoto's via een veilige gesloten community kan lopen, als de opslag van data is versleuteld en de toegang tot de data is alleen toegankelijk voor geautoriseerde medewerkers, dan is aan veel van de belangrijke voorwaarden voldaan.

Vaak ben je zelf een zwakke schakel. Als je fotografeert met een smartphone of tablet die je buiten werktijden mee naar huis neemt, dan kan dat apparaat gestolen worden of kun je het verliezen. Patiëntenfoto's op je privételefoon zijn sowieso taboe. Alleen al het risico dat je scrollend door je vakantiefoto's bij een reeks wondfoto's terecht komt, kan natuurlijk niet.

Natuurlijk zul je in het ziekenhuis of in de thuiszorg met een opnameapparaat van locatie naar locatie gaan en bestaat het risico dat je het een keer bij een patiënt laat liggen. Gelukkig zijn de meeste mensen niet kwaadwillend

en krijg je alles weer snel terug, maar de ellende is niet te overzien als je telefoon op straat gevonden wordt door iemand die sensatie zoekt en er direct mee naar de krant stapt om een voorbeeld tegen privacy-schending te stellen.

Afsluitende tips

- Stuur nooit wondfoto's die voorzien zijn van persoonsgegevens in één zending per WhatsApp of via andere openbare media. Geef de gegevens onafhankelijk van elkaar door.
- Maak binnen je team afspraken over de wettelijk bepaalde maximale bewaartermijn van foto's.
- Fotografeer de patiënt liefst onherkenbaar (denk aan de richtlijn over overige kenmerken die vermeld wordt bij portretrecht).
- Informeer de patiënt altijd over het doel en het gebruik van de foto's.
- Als je in de toekomst mogelijk gebruik wilt maken van de wondfoto's, zorg dan vooraf voor een ondertekende akkoordverklaring waarin de patiënt toestemming geeft voor publicatie van het beeld.
- Zodra je foto's hebt geüpload naar de computer, verwijder ze dan van je memorycard, telefoon of device. Bij verlies of diefstal loop je dan zo min mogelijk risico op verspreiding van gevoelige informatie.
- Werk met opnameapparatuur (camera, werktelefoon) die alleen voor je werk gebruikt wordt. Na werktijd blijft het apparaat in een afgesloten ruimte in de zorginstelling of op kantoor achter.
- Om te voorkomen dat foto's bij een datalek te herleiden zijn naar een bepaalde zorginstelling of naar een patiënt, kun je gebruik maken van een cijfercodering bij het benoemen van de fotobestanden. Dus niet UMCU-MwJanssen-foto12, maar bijvoorbeeld een cijfercode voor het ziekenhuis, gevolgd door het patiëntnummer en een volgnummer van de foto. Dus bv. 3823-45-74905-4461-012.
- Indien zich toch een datalek voordoet, ben je vaak verplicht dit te melden aan de AP en aan de betrokken personen. Daarnaast moet je er alles aan doen om verdere schade te voorkomen of te beperken. Overleg binnen je organisatie wanneer en hoe je een datalek aan de AP meldt.
- Overleg binnen je organisatie wat je met persoonsgegevens doet:
 - Welke data verzamel je en van wie.
 - In hoeverre zijn deze data direct of indirect herleidbaar naar personen.
 - Zitten hier bijzondere of gevoelige persoonsgegevens bij.
 - Welk doel dient dit.
 - Zijn er andere, minder ingrijpende manieren om hetzelfde doel te bereiken.

- Wie ontvangen deze data.
- Waar en hoe sla je deze data op.
- Welke medewerkers hebben toegang tot deze data.
- Hoe lang heb je deze data nodig.
- Hoe heb je de data beveiligd.

Literatuur

1. Hoe maak je jouw organisatie GDPR-compliant? Online checklist om te voldoen aan de privacyrichtlijnen. Verzorgd door: Zivver / Secure Communication. 24 augustus 2019 https://www.zivver.eu/nl/checklistavg?utm_medium=ppc&utm_source=adwords&utm_campaign=NL+-+Search+-+AVG/GDPR+%5BX%5D&utm_term=avg%20wetgeving&hsa
2. Website Federatie Auteursrechtbelangen <https://www.auteursrecht.nl/auteursrecht> 16 augustus 2019
3. Website DuPho <https://www.dupho.nl/kennisbank-auteursrecht> 18 augustus 2019
4. Website Pictoright <https://pictoright.nl/gebruikers/is-toestemming-vragen-verplicht/15> augustus 2019

** Frank Muller heeft een achtergrond als intensive care verpleegkundige. Hij is sinds negentien jaar de enige professionele fotograaf van Nederland die zich exclusief richt op het terrein van de gezondheidszorg. Frank Muller fotografeert in opdracht en levert beeld uit de beeldbank ZorginBeeld met ruim 7.500 medische stockfoto's. Hij verzorgt voor WCS de workshop wondfotografie.*